

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

666 פ"ק פ"ק חקת תשפ"ו י"ז אלול
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: בארה של מרים

ונס זה של הבאר היה גדול כל כך, עד שעמדו ישראל ואמרו שירה מיוחדת של נס הבאר. וכה שרו בני ישראל (פרשת חוקת):

"אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה: באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן." והנה לכאורה תמוה, שהרי הבאר ליווה את ישראל במשך ארבעים שנה, ומדוע רק עכשיו נזכרו בני ישראל לשיר את השירה?

ובאמת המדרש רבה אומר שהשירה היתה על נס אחר, שנמחצו אויביהם על ידי ההרים, ובני ישראל ידעו על כך רק בזכות הבאר – שהדם שזרם מההרים התערבב עם מי הבאר.

כמובא במדרש ('מדרש תנחומא' פרשת חקת כ, 'ילקוט שמעוני' פרשת חקת רמז תשסד ד"ה ויסעו בני ישראל): כאשר היו ישראל צריכים לחצות את נחל ארנון, התחבאו האמוריים הרשעים בין ניקי הסלעים של שני ההרים, והתכוונו להרוג את ישראל. ה' עשה נס ושני ההרים משני הצדדים התחברו, ונכנסו שיני ההרים שבצד אחד לתוך המערות שבצד השני וכך נמנעו ונהרגו כל האמוריים שבמערות, וישראל שעברו על ההרים לא הרגישו בנס שנעשה. לכן ציוה ה' שתדד בארה של מרים לתוך המערות ותוציא גולגולות וזרועות וידיים ורגלים לרוב. וכאשר באו ישראל לשתות מימי הבאר הם ראו את כל האיברים של האמוריים הבינו את הנס שנעשה להם, ומיד אמרו עליה שירה: "עלי באר ענו לה".

אבל לפי דברי המדרש תנחומא שמרים זכתה להביא את הבאר בגלל השירה, יש לתת טעם נוסף מדוע אמרו שירה כעת לאחר שהוסקו המים, כי רצו גם עם ישראל להמשיך את המים מהבאר, אמרו לעצמם, כשם שמרים הנביאה זכתה להביא מים מהבאר על ידי שירה, אף ענו נאמר שירה ונזכה שוב לנס של הבאר.

עוד יש לומר לפי משלו של רבינו יוסף חיים ז"ע שהביא בספר "נפלאים מעשין", מעשה של זוג עשירים שלא היה להם ילדים ולכן אימצו ילד קטן והיה מגדלים אותו מאכילים ומשקים אותו ומספקים לו כל צרכיו. כך במשך שנים רבות.

יום אחד הגיע בחור עני וביקש מהזוג העשירים צדקה, והם נתנו לו כמה מטבעות והוא הודה להם ולא הפסיק

"ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם, ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן".

וכתב רש"י: ולא היה מים לעדה - מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים.

ובספר ברכת טוב (לר' משה נראל הכהן דף כח:) הביא רמז יפה לכך שהבאר היתה בזכותה בפסוק "ההפכי הצור אגם מים" (תהלים קיד, ח) שסופי התיבות יוצא 'מרים'.

ומצינו כמה טעמים מדוע זכו ישראל לבאר במדבר בזכותה של מרים הנביאה:

השפתי חכמים כתב: ואם תאמר, למה לא היה הבאר בזכות אהרן או משה? וי"ל, בזכות שהמתינה למשה על המים לראות מה יעשה לו כשהושלך בתיבה, לכך נעשה לה זכות זה של באר דהיינו מים, שנתן הקב"ה מים לעדה בשבילה. עכ"ל.

טעם נוסף כתב המדרש תנחומא (פרשת במדבר סימן ב'): "הבאר בזכות מרים שאמרה שירה על הים". הרי לנו שזכותה מרים לבאר, בגלל שאמרה שירה על הים.

אלא שצריך ביאור הרי גם משה רבינו וישראל שרו על הים ולא רק מרים הנביאה, מדוע בא הבאר בזכות שרה מרים על הים?

ונראה לומר: כי מצינו אצל מרים הנביאה (בשלח ט"ו, כ'): "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות".

נמצא כי מרים הנביאה לא הסתפקה בשירה בפה אלא גם לוקחת תופים ומחולות כדי שתתרבה שמחה בישראל, ועל הוספה זו, ראויה היא להביא מים לכלל ישראל.

בשפתי כהן מגורי הארז"ל מביא בפרשת השבוע טעם נוסף וז"ל: לפי שהיתה מטבלת בנות ישראל הנדות והיולדות, והיתה נקראת "שפרה", לפי שהיתה משפרת ומקשטת הנשים כדי שיתאוו להן בעליהן, ואף על פי שהיו בעבודת פך, כשהיו רואים נשותיהם היו מתנחמים על כל מה ששיעבדום, והיו מתאווים להן, והיא היתה סיבה שהעמידו ששים ריבוא, ושרתה עליהם השכינה ונגאלו, והאשה נקראת "באר" שנאמר (משלי ה', ט"ו) "שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך", לזה זכתה והיה הבאר בזכותה. ע"כ.

לשבח אותם. שאלה האשה את בעלה: למה זה שאנחנו מאמצים אותו לא משבח אותנו כמו הבחור הזה?

אמר לה בעלה תמתיני מעט והראה לך. מה עשה? קרא העשיר ליתום שאימצו ואמר לו, עד היום השקענו הרבה עבורך אבל מעכשיו תנסה להסתדר בעצמך בבקשה תעזוב את ביתנו. היתום עם דמעות בעיניים ארז את חפציו ועזב את הבית. היה יישן ברחוב ומחפש אוכל בפחי אשפה.

כעבור שבוע החזירו אותו זוג העשירים, החל היתום להלל ולשבח אותם ולהודות להם.

אמר העשיר לאשתו, את רואה? עכשיו הוא מתחיל להודות לנו, ולמה? כי הוא התרגל שאנחנו נותנים לו והיה זה עבורו מובן מאליו, אבל עכשיו שהפסקנו הוא הבין שזה לא מובן מאליו, הרי שהוא מודה ומשבח.

כך עם ישראל, הם התרגלו ארבעים שנה במדבר שיש להם באר מים, אבל שנפטרה מרים הנביאה והופסקה הבאר, הבינו שאין זה מובן מאליו החלו להלל ולשבח ולומר שירה.

במשנה במסכת אבות (פ"ה מ"ו) מבואר, שהבאר נבראה בערב שבת בין השמשות הראשון של בריאת העולם: "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמן, והמטה, והשמיר, והכתב, והמכתב, והלוחות."

ומפרש שם רבי עובדיה מברטנורא, וז"ל: "ופי הבאר - בארה של מרים שהייתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות. ויש אומרים, שפתחה פיה ואמרה שירה, שנאמר עלי באר - ענו לה."

הבאר נוצרה אמנם בבריאת העולם, אבל לכאורה אלפי שנים היא שכבה ללא שימוש עד שיצאו בני ישראל ממצרים, והלכו במדבר ארבעים שנה ולא היה להם מים לשתות.

אבל הרמב"ן (פרק כ' פסוק ח') מלמד אותנו לא ככה וז"ל: בארה של מרים, היה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו, העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע, ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם, ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם, וכאשר מתה הצדקת פסק המעיין, ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו, והוא מה שאמר "אל הסלע" הנודע. ע"כ.

הרי לנו, שהיה שימוש ל"באר" עוד לפני עם ישראל במדבר.

המקור לדברי הרמב"ן שהבאר היתה כבר מזמנו של ישמעאל, מובא בילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז צ"ה): בן י"ז שנה היה ישמעאל בצאתו מבית אביו ובזכות אברהם אבינו לא חסרו המים מן החמת, וכיון שהגיע לפתח המדבר, התחילה תועה אחר ע"ז של בית אביה ומיד חסרו המים, ועיפה נפשו של ישמעאל בצמא והלך והשליך עצמו תחת חרולי המדבר להיות ישן עליו, ואמר: "אלהי אברהם אבי יש לפניך תוצאות מות קח את נפשי ולא אמות בצמא". ונעתר לו שנאמר "כי שמע אלהים את קול הנער", ושם נפתח לו הבאר שנברא בין השמשות והלכו ושתו ומלאו החמת, ומשם נשאו רגליהן והלכו כל המדבר עד שהגיעו למדבר פארן ומצאו שם מוצאי מים וישבו. ע"כ.

והבאר הזו לא היתה רק לישמעאל אלא גם לרועים של אברהם אבינו, כך מובא במדרש (בר"ר נד, ה) לבאר את הויכוח שהיה בין רועי אברהם לרועי אבימלך: רבנן אמרי, רועיו של אברהם היו מדיינים עם רועיו של אבימלך, רועי אברהם אומרים: לנו הבאר. ואלו אומרים: לנו הבאר. אמרו להם רועי אברהם: כל מי שהמים עולים להשקות את צאנו שלו היא הבאר, כיון שראו המים צאנו של אברהם אבינו מיד עלו. אמר לו הקב"ה: את סימן לבניך מה את כיון שראו המים את צאנך

מיד עלו, אף בניך כיון שהבאר רואה אותן מיד יהא עולה הה"ד (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת וגו'. ע"כ.

ב'דרשות על התורה' לר' יהושע אבן שועיב (תלמיד הרשב"א פרשת וירא) מוסיף בענין הויכוח: שעבדי אבימלך גזלו מאברהם את הבאר הזאת ולכן אברהם הוכיח על כך את אבימלך שנאמר: "והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך" (בראשית כ"א, כ"ה). ואז אבימלך ענה לו "לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה" (שם, כ"ו), והוסיף לומר "שאתה אומר שעבדי גזלו, אבל בדין עשו שהארץ שלי!". ענה אברהם: "הבאר יוכיח ומי שיעלו המים לקראתו הבאר שלו". אמר לו אבימלך "אתה בעל שמות קודש ועל ידי שם יעלו אליך!". אמר לו אברהם "קח את הבהמות שלי ושלך ואני לא אלך" שנאמר "פי את שבע כבשת תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת" (בראשית כא, ל), ואבימלך לקחם וניסה את הענין ואכן עלו המים מהבאר דווקא לקראת הצאן של אברהם. ואברהם נתן לו שבע כבשות לרמוז לאבימלך כי על אף שהבאר ברשותו הרי שבעוד שבעה דורות היא תהיה ברשות משה רבינו.

נמצא כי הראשון שנהנה מבאר מרים היה אברהם אבינו, ונראה לומר, כי הגמרא בבבא מציעא (דף פ"ג:) מבארת שהבאר היה בזכות אברהם אבינו שנתן מים לשלושת המלאכים. ז"ל הגמרא: "דאמר ר' חמא בר' חנינא וכן תנא דבי רבי ישמעאל: בשכר שלשה זכו לשלשה, בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים."

לכן כבר אצל אברהם אבינו, זוכה הוא להביא לעצמו את באר מרים וליהנות ממנה, הוא וזרעו אחריו.

כמו כן הזוה"ק (פרשת חיי שרה דף קלב.) מביא: בעת שאליעזר עבד אברהם הגיע לארם נהרים על מנת לחפש אשה ליצחק, יצאה רבקה עם כדה על שכמה, נקרתה לפני רבקה אותה 'הבאר' שנאמר "ויתרד העינה ותמלא כדה ותעל" (חיי שרה כ"ד, ט"ז). ונרמז על הבאר בכך שלא נאמר "ותרד אל העין" אלא "ויתרד העינה" עם אות ה' יתירה על התגלית לפניה אותה 'הבאר'. והיו המים עולים מהבאר לקראת רבקה. אבל כשכבר אליעזר בא לבקש מים לא היה זה באר מרים, ולכן לא עלו המים לקראתה והיתה צריכה לשאוב מים עבורו.

כתב הפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ה): הפלשתים סתמו ומילאו בעפר את הבאר שמצא אברהם אבינו כפי שנאמר בימי יצחק "וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים ומלאום עפר" (תולדות כ"ו, ט"ו). לכן יצחק אבינו היה צריך לשוב לחפור באדמה על מנת לגלות את אותה הבאר שנסתמה שנאמר "וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחריו מות אברהם" (שם, ט"ז). ולצורך זה הוא חפר שלוש פעמים ולבסוף מצא אותה שנאמר "ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים" (שם, ט"ט). ונאמר ש'הבאר' רק 'נמצאה' ולא שנחפרה ונעשתה, לפי שהיא כבר נבראה בעת בריאת העולם וגם הפה שלה נברא בין השמשות ערב שבת בראשית.

כמו כן מובא בילקוט שמעוני (ויצא רמז ק"ט) שיעקב אבינו נהנה מבארה של מרים, וז"ל: בן ע"ז שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו והיתה הבאר מהלכת לפניו מבאר שבע עד הר המוריה מהלך שני ימים וכו', הרי לנו שהבאר היתה מלווה את יעקב אבינו בצאתו מבית אביו בכל הדרך וכך היה לו מה לשתות.

כמו כן הזוה"ק (פרשת שמות דף יג.) כותב שבזמן שהיה יעקב אבינו רועה את צאן לבן, היתה עמו באר מרים ועל ידה הוא היה משקה את הצאן של לבן.

